

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KLUŠKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Giovanni Claudio Bottini OFM, Hugh Connolly, Zuzana Očka-jáková a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upraveňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2017.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

Vyničenie národov podľa Knihy Jozue alebo sebazničenie mysle čitateľa*

Blažej Štrba

Úvod

Začneme od konca názvu štúdie. O sebazničení mysle sa zreteľne vyjadril dokument Pápežskej biblickej komisie *Interpretácia Biblie v Cirkvi* už v roku 1993. Keď uzatvára časť o fundamentalistickom zaobchádzaní (nie *výklade* [!]), považuje ho za „nebezpečný“, lebo ponúka iluzórne výklady, a hoci nie výslovne, práve takýmto prístupom „vzýva ľudí k istému druhu sebazničenia mysle“¹. Robí to zamieňaním ľudských hraníc biblického posolstva s jeho božským obsahom². Aj v dnešných dňoch sa stane, že ak predložíte mienku o tom, že dejinne sa veci diali celkom inak, ako sú napr. v Knihe Jozue alebo v Knihe Jonáš, tak aj v odborných teologických kruhoch sa nájdu takí, ktorí vyhlásia, že takýmto prístupom sa oberáme o vieru, zatiaľ čo spomínaný dokument má celkom iný názor. Nuž, názov pripomína vždy a všadeprítomné nebezpečenstvo fundamentalizmu. Azda ešte ťažšie ako texty s historickými problémami sa obraňujú biblické texty s morálnymi ťažkosťami, lebo práve štandardy správania pochádzajúce z Biblie príjmu ľudia rýchlejšie – ako od Boha požadované, bez ohľadu na ich odôvodnenie.

Pár slov k podstatnému menu „vyničenie“ z názvu štúdie. Nesie v sebe historický problém, ale prinajmenšom rovnako veľkú morálnu komplikáciu. Zástancovia s fundamentalistickým vnímaním biblického textu bez mihnutia oka dodajú, že predsa to, čo stojí v Písme, je Božie slovo, a to sa nemôže mýliť.

* Predložená štúdia je prepracovanou verziou rovnomennej prednášky na vedeckej konferencii s názvom „*Celé Písmo je Bohom vnuknuté*“, ktorá sa konala 1. decembra 2016 na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

¹ V iných jazykoch, napr. angl. „a kind of intellectual suicide“, nem. „Selbstaufgabe des Denkens“, portug. „suicídio do pensamento“, ukr. „інтелектуальне самогубство“, tal. „suicidio del pensiero“, a pod.

² PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA, *Interpretácia*, 76.

No na otázku, v čom sa nemôže myliť, sa už odpovede nedočkáte³. Nerozlišuje sa medzi Písmom a Slovom, medzi biblickou literatúrou a dejinami, nehovoriac už o akejkoľvek obozretnosti, ktorá je nevyhnutná pre vysvetľovanie antických náboženských textov. A tak v tejto veci tzv. „chyby“ či obmedzenosti, ktoré môžu pochádzať z ľudskej reči (biblických autorov) napr. ohľadom statí o vyhubení, sa už toľko nerozlišuje medzi rôznymi schopnosťami nás – súčasných prijímateľov. Pre porozumenie ťažkých textov je nevyhnutné poznanie aj dejinno-kultúrnych a náboženských súvislostí. Avšak fundamentalistické zaobchádzanie chápe Písmo ako skamenelinu, na ktorej možno nájsť odtlačky minulosti, z ktorých môžeme vyčítať, ako Boh vtedy konal. Písmo je však „živý“ text, ktorý bol pre ľudských autorov médiom, ktoré hovorí o záchrane človeka, aby komunikovali spásonosnú pravdu obsiahnutú v udalostiach a najmä v ich tradovaní. Nový dokument Pápežskej biblickej komisie *Inšpirácia a pravda Svätého písma* (ďalej *IPSP*⁴) odкрýva niektoré problematické state Písma. Tvrdí o nich, že majú svoju pravdu odlišnú od historickej pravdy, ktorá komunikuje božské posolstvo. Avšak dokument sa nesnaží stanoviť, ktorý aspekt konkrétnej historickej pravdy predkladá božskú pravdu, alebo či sa s ňou úplne stotožňuje, alebo je len odkazom na božské hodnoty, ktoré pochádzajú z úvah nad dejinnými udalosťami.

Slovo vyničenie je v názve štúdie podstatné. V tejto štúdií nám nejde o odplácajúce alebo trestné zabíjanie⁵, ale ide o známe ustanovenie *cherem* – o vyničení, resp. o vyhubení (či o vyhladení), ktoré sa najviac vyskytuje v Knihe Jozue a venuje sa mu aj dokument *IPSP*. V našej štúdií budeme postupovať v troch krokoch. Najprv si priblížime vyjadrenie dokumentu ohľadom zákona o vyničení, resp. vyhubení (*IPSP*, č. 127). Potom si predstavíme samotný pojem vyhubenie v kľúčových textoch Biblie. V treťom bode predložíme niektoré interpretačné línie dôležité pre Joz 6–12. V závere bude niekoľko usmernení pre porozumenie textov o vyhubení.

³ Problém definovania, o akú pravdu v Písme ide, vnímal už aj II. vatikánsky koncil, keď v *Dei Verbum* 11 dodal, že ide o „pravdu, ktorú Boh chcel mať zaznačenú v posvätných knihách na našu spásu“. (kurzíva pridaná)

⁴ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA, *Inšpirácia a pravda Svätého písma. Slovo, ktoré pochádza od Boha a hovorí o Bohu pre spásu sveta* (Dokumenty Svätej stolice 89). Preložil Milan Sova, Trnava: SSV, 2016.

⁵ Nemyslíme tu na pomstivé zavraždenie 500 ľudí Židmi v meste Súsa (Est 9,5-6) alebo na 75 000 ľudí (9,16; LXX má πεντακισχίλιους), ktorých Židia pozabíjali vo veľkom kráľovstve, alebo na usmrtenie starcov za ich krivú obžalobu Zuzany (Dn 12,60-62).

1 Hermeneutické usmernenia *IPSP* v súvislosti so zákonom o vyhubení

Bod č. 127 o *vyhubení* sa nachádza v tretej časti dokumentu, ktorá sa zaoberá konkrétnymi príkladmi biblických textov, problematickými vzhľadom na výklad. Problémy textov rozdeľuje na historické a eticko-sociálne. V kategórii eticko-sociálnych problémov sa najprv zaoberá témou násilia. Bod č. 127 o príkaze vyhubenia patrí do skupiny etických problémov o násilí, ktorá začína pojednaním o násilí a jeho zákonnej náprave (č. 126) a končí pojednaním o modlitbe, v ktorej sa žiada pomsta (č. 128).

Pri čítaní biblických statí s takýmto obsahom sa človek ľahko ocitne v pochybnostiach, či je to naozaj Božie slovo. *IPSP* vo všeobecnom úvode upozorňuje čitateľa na dve výzvy, na ktoré by mal pamätať. Prvou výzvou je nesmierny pokrok v poznaní dejinného, kultúrneho a jazykového pozadia starovekého Blízkeho východu. Výsledky výskumu poskytujú množstvo hodnotných informácií, ktoré však môžu vytvoriť u niektorých čitateľov rozpor medzi nadobudnutými poznatkami a tým, čo si čitateľ odvodí pri „čítaní“ Biblie, keď ju číta ako kroniku. Je nevyhnutné pamätať na to, že Biblia nie je kniha o dávných dejinách, a okrem trepezlivosti treba mať pokoru pred textami, ktoré nás presahujú⁶. Druhú výzvu tvoria stránky Písma, kde sa píše o hrubom násilí, čo môže vyvolať znechutenie i dezorientáciu, či dokonca zneistenie, ba až zapudenie Biblie (č. 4). Bod 127 patrí do skupiny textov, ktorá ťaží z mnohých pozitívnych poznatkov moderných výskumov.

Bod 127 je pomenovaný Ustanovenie o vyhubení⁷. *IPSP* sa opiera o fundamentálne texty najmä z knihy Deuteronomium (7,1-2 [nie 7,12, ako je mylne v preklade]; 20,16-18) a knihy Jozue. V Deuteronomiu sa píše

⁶ O osobnom postoji pri čítaní Písma pozri ŠTRBA, Kritická hodnota, 111-114.

⁷ Slovenský preklad používa dva výrazy pre jeden taliansky výraz „*legge*“ (v pôvodnom texte), a síce „ustanovenie“ (*IPSP*, č. 127, 135, 136) a „zákon“ (*IPSP*, č. 124, 127). Bolo by vhodnejšie ostať pri termíne „zákon“, ako čítame aj v prípade známeho „zákona odplaty“ (*IPSP*, č. 126), nakoľko za slovenským „ustanovenia“ sa už v preklade *IPSP* skrývajú raz „*istruzioni*“ (*IPSP*, č. 12 [preložené aj ako „inštrukcie“ v *IPSP*, č. 11, 123 (pochopiteľne); „nariadenia“ v č. 12 a aj „ponaučenie“ v č. 12; „poučenie“ v č. 19, 31, 33, 51, 89, 117; „usmernenie“ v č. 51]), inokedy „*legge*“ (náš prípad, pozri vyššie) a inokedy „*normativa*“ (*IPSP*, č. 127 [azda lepšie: smernica, predpis, a pod.]). Aj v tomto prípade sa potvrdzuje, že odborné výrazy treba prekladať dôsledne, i keď niekedy môžu znieť (na prvé počutie) tvrdo, a že potrebujú nevyhnutne výklad, aby nedochádzalo k zbytočným nedorozumeniam.

o nariadení, že len čo sa Izrael dostane do krajiny, má pozbaviť moci kanaánske národy a ako prekliatie ich má vyhubiť. Dokument vysvetľuje biblický text, keď tvrdí, že „toto nariadenie verne vykonal Jozue (Joz 6–12) a bolo dovŕšené v období ranej monarchie (porov. 1Sam 15)“. Z citátu dokumentu možno usúdiť, že *IPSP* predpokladá určitú dejinnosť udalostí podľa Joz 6–12, ale v následnom odseku dodáva, že tieto rozprávania „nevykazujú typické prvky historickej správy“. Uvádza štyri dôvody: (1) „V skutočnej vojne sa múry mesta nerúčajú na zvuk trúb“ a (2) krajiny sa nerozdeľujú lósom (čo je už odkaz na 14,2). Ďalej sa upozorňuje, že (3) spomínaný zákon v Knihe Deuteronomium pochádza z obdobia, keď už dané národy nebolo možné v krajine identifikovať. Tým dokument nečakane naznačuje, že dej, ktorý je opísaný ako vyplnenie tohto ustanovenia, sa historicky nemohol uskutočniť. (4) Ako štvrtý dôvod, ktorý je nevyhnutné zvážiť, prv než sa myslí na historickosť daných udalostí, je literárny žáner. *IPSP* sa v tejto veci inšpiruje patristickou tradíciou a nazýva epeje o dobytí krajiny ako „istý druh podobenstva, ktoré uvádza na scénu osoby symbolickej hodnoty“. Okrem Ježišových podobenstiev dokument prirovnáva podobenstvu iba naráciu Joz 6–12⁸, čím dáva čitateľovi do pozornosti iný typ výkladu ako čisto literalistický. Biblický text teda vyžaduje podľa *IPSP* taký výklad, ktorý nie je doslovný, podobne ako je to v prípade Ježišovho príkazu odť ať si ruku či vylúpiť si oko, ak by sa mali stať príležitosťou k pohoršeniu (Mt 5,29; 18,9). Rovnako smerodajné je pre čitateľa to, že osoby majú symbolickú hodnotu, dôsledkom čoho sa čitateľova pozornosť zameriava viac na hodnotu, na ktorú slová či text odkazuje.

2 Nariadenie חרם v kľúčových textoch Biblie

Takzvaný zákon o vyhubení národov sa odvodzuje predovšetkým od pojmu vyjadreného slovotvorným koreňom חרם I (porov. *HALOT* I, 353-354), ktorý je často sprevádzaný skupinou siedmich národov. V Knihe Jozue tematika dosahuje svoj vrchol, ktorý sa dá identifikovať z komplexného

⁸ *IPSP* používa slovo „podobenstvo“ 8-krát, z toho dvakrát v našej stati, kde sa ním označuje epeja o dobývaní krajiny. V bodoch 104, 117 a 145 ide o všeobecné použitie. V bode 85 dvakrát ide o podobenstvo o dvoch synoch (Lk 15,11-32), v bode 89 sa reč o Ježišovi ako o dobrom pastierovi prirovnáva podobenstvu.

naratívneho pohľadu súčasne na obidve Knihy Deuteronomium a Jozue. Z celkového výskytu spomenutého koreňa sa takmer jedna tretina nachádza v Knihe Jozue (27/89)⁹. Problematika pojmu je zložitá a bola už dávnejšie študovaná. C. H. W. Brekermans dal pojem הָרָם do súvisu s „vojnou“ מִלְחָמָה ¹⁰. N. Lohfink presnejšie rozlíšil rôzne významy pojmu ako dôsledok historického vývoja¹¹. R. D. Nelson skúmal pojem synchronne jednak vo vzťahu k pojmom čistoty a svätosti, a tiež k pojmom nečistoty a profánosti¹².

Súčasťou problematiky konceptu je ťažkosť jeho prekladu. Spôsobuje to kontext, v ktorom sa objavuje a prirodzene aj naše poznanie, že kvôli väčšinovému výskytu v textoch o nemilosrdnom vyničení sa jeho preklady zužujú na „vyhladenie“ (Roháčkov preklad), „kliatba záhuby“ (SSV), „ničiaci kliatba“ (SEB) a pod. – uvádzame len niektoré v slovenčine. Problém spočíva v ťažkosti vyjadriť presný význam pojmu do modernej reči v našich kultúrach.

Synchronny návrh J. A. de Prenterovej (2013)

Za väčšiu pozornosť stojí špecifická štúdia J. A. de Prenterovej, ktorá skúma pojem synchronne z pohľadu jeho sémantickej štruktúry najmä v Knihe

⁹ Z 50 výskytov slovesa הָרָם I v MT sa takmer polovica nachádza v Dt–Joz: 8-krát v Dt (2,23; 3,6.6; 7,2.2; 13,16; 20,17.17) a 14-krát v Joz (2,10; 6,18.21; 8,26; 10,1.28.35.37.39.40; 11,11.12.20.21); z 29 výskytov substantíva הָרָם I v MT, tri sú v Lv (27,21.28.29), dva v Dt 7,26 a 13,16, trinásť (!) v Joz (6,17.18.18.18; 7,1.1.11.12.12.13.13.15; 22,20), dva v Iz 34,5 a 43,29 a po jednom výskyte v Nm 18,14, 1Sam 15,21; 1Kr 20,42; Ez 44,29; Zach 14,11; Mal 3,24 a 1Krn 2,7.

¹⁰ C.H.W. Brekermans ako prvý tvrdil, že už aj v Méšovej stéle sa pojem הָרָם viaže na svätú vojnu (מִלְחָמָה), a teda, že to, čo je definované ako הָרָם , je určené božstvu a ako také nemôže byť použité človekom (BREKERMANS, הָרָם , 637).

¹¹ N. Lohfink vo svojej komplexnej štúdií určil tri štádiá historického sémantického posunu významu pojmu. Za prvú zmenu významu pojmu pokladal deuteronomistickú redakciu, ktorá dala pojmu nový význam tým, že prvý náboženský význam pojmu nahradila novým, čisto vojenským s významom „zničiť, vyvraždiť (národ), vyhladiť“. Druhá historická zmena sa udiala v po-kňazskej tradícii, v ktorej sa pojem vzťahoval na „zasvätený“ status – tretí význam – ľudu, zvierat či rôznych objektov. Substantívum הָרָם sa stalo *nomen qualitatis*, a opisovalo najmä charakteristiku „zasvätených“ (LOHFINK, הָרָם , 192-201). K problematike vyničenia siedmich národov podľa Dt pozri: LOHFINK, *Destruction*, 103-115.

¹² NELSON, Herem, 39-54, predpokladal, že pojem tvorí dôležitý prvok v kultúrnej klasifikácii starovekého Izraela, a teda údajne by mal spadať do sémantického poľa svätosti (קֹדֶשׁ) a kultovej čistoty (טָהוֹר) alebo do sémantického poľa profanácie (חִלּוּל) a kultovej nečistoty (טֻמְאָה).

Jozue¹³. Najprv ho identifikuje ako viacznačný koncept tabuizovania so zložitou sémantickou štruktúrou. Výnimočné využitie termínu dovoľuje autorke určiť, na báze kognitívneho sémantického prístupu, dve celkom odlišné sémantické polia, do ktorých spadá pojem חֵרֶם. V prvom sémantickom poli svätosti je termín úzko spätý so slovami ako svätosť קִדְּשׁ (Lv 27,21.28) a so slovesami גָּאַל „vykúpiť“, פָּדָה „vyplatiť“ a מָכַר „predať“, ktoré sú vždy v predmetných textoch v zápore a vyjadrujú nenávratné vyčlenenie pre posvätnú sféru (Lv 27,28-29). V tomto sémantickom poli vystupuje substantívum חֵרֶם ako *nomen acti* a označuje „zasvätenú vec“, resp. „dar na obetu“, pričom sloveso v konjugáciách hifil a hofal sa prekladá ako „zasvätiť“, resp. „vyčleniť“. Medzi zrejmé príklady tohto významu de Prenterová radí Lv 27,21, podľa ktorého pole „sväté pre PÁNA“ zostane ako pole „zasvätenia, vyčlenenia“ a bude patriť kňazovi (לְיִהוָה כְּשִׂרָה הַחֵרֶם לְכֹהֵן תְּהִיָּה אֲחֻזָּתוֹ). Kňaz teda bude užívať pole ako zasvätené podľa *cherem*-u. De Prenterová vyvodzuje z textu Lv 27,28, že ak je raz niečo *určené* PÁNOVI, nie je žiadnym spôsobom možné vyradiť to z tohto stavu, a to ani vykúpením – daná vec na základe *cherem*-u patrí PÁNOVI definitívne¹⁴.

אֲדָ-כָּל-חֵרֶם	28a	Isteže každá <i>cherem</i> ,
אֲשֶׁר יִחַרֵם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל-אֲשֶׁר-לוֹ	28b	ktorú muž <i>zasväti</i> PÁNOVI zo všetkého, čo má,
מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵּה אֲחֻזָּתוֹ	28cd	či človeka, či zviera alebo jeho dedičné pole,
לֹא יִמָּכַר וְלֹא יִגָּאֵל	28e	nebude predaná a vykúpená;
כָּל-חֵרֶם קִדְּשׁ-קִדְּשִׁים הוּא לַיהוָה		každá <i>cherem</i> je sväto-svätá PÁNOVI.

Podobne aj texty Nm 18,14 a Ez 44,29 konkretizujú, že veci, čo majú status חֵרֶם (כָּל-חֵרֶם¹⁵), budú používať kňazi. Uvedené príklady sa týkajú kultu, a teda dokladajú, že pojem *cherem* v kultovej sfére slúži na účel zasvätenia či vymedzenia veci pre kult¹⁶.

Druhé sémantické pole, ktorého termín חֵרֶם tvorí podstatnú súčasť, sa nachádza najmä v Knihách Deuteronomium a Jozue a je silno späté s pojmom

¹³ DE PRENTER, Contrastive Polysemous Meaning, 473-488.

¹⁴ Ešte v niekoľkých iných textoch je חֵרֶם v službách kultového vymedzenia objektu: Ex 22,19 (?); Lv 27,29; Nm 18,14; Mich 4,13. V Ezd 10,8 ide o „exkomunikáciu“.

¹⁵ Porov. Mich 4,13, kde sa bežne prekladá aj ako „zasvätiť“; VARŠO, *Abdiáš*, 250.

¹⁶ DE PRENTER, Contrastive Polysemous Meaning, 480-482.

vyhubenia (národov)¹⁷. Aj v tomto prípade de Prenterová poukazuje na niektoré slovesá násilného odstránenia¹⁸, ktoré sa viažu na skúmaný termín a dotvárajú podstatnú charakteristiku pojmu – definitívne odstránenie, resp. zničenie. Okrem toho substantívum חָרֵם označuje v tomto sémantickom poli aj istý stav profanácie, prekliatia, resp. zlorečenia nejakého objektu, zvieraťa alebo človeka – pre úplné zničenie. Väčšinou v Pentateuchu a v deuteronomistickej histórii pojem nie je synonymum k pojmu svätosť. De Prenterová uvádza viacero príkladov חָרֵם, ktoré predstavujú status *profanácie*, poškrvnenia najmä v bloku Dt–Joz. Patria sem veci i osoby, ktoré sú ohavnosťou (תועבה), a preto musia byť ohavnosťou (תעב) pre Izraelitov – všetky sú totiž חָרֵם. Okrem Dt 13,15-16; 20,16-18, to trefne podáva 7,25-26:

פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ	25a	Sošky ich bôžikov spáliš v ohni;
לֹא־תִחְמַד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם	25b	nebudeš túžiť po striebre a zlate, čo je na nich,
וְלֹקְחָתָ לֹד פֶּן תִּנְקַשׁ בּוֹ	25c	a nevezmeš si nič z nich, aby sa ti nestali pascou,
כִּי תוֹעֵבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא:	25d	lebo to je ohavnosť pred PÁNOM, tvojím Bohom.
וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ	26a	Nedonesieš do svojho domu ohavnosť,
וְהָיִיתָ חֵרֵם כְּמֹהוּ	26b	aby si sa nestal <i>cherem</i> ako ona,
שִׁקָּץ תִּשְׁקָצְנוּ וְתַעֲב וְתַעֲבֵנוּ	26c	hrozne sa pred ňou des a maj ju za hroznú ohavnosť,
כִּי־חֵרֵם הוּא: פ	26d	lebo je to <i>cherem</i> .

Ďalším dôvodom, prečo sú ľudia a veci označení ako חָרֵם v zápornom sémantickom poli zničenia, je ich status *apostázie* (Dt 7,2-4; 13,14-17; 20,16-18). Náboženské praktiky iných národov sú nebezpečné; napr. 20,17-18:

כִּי־חֵרֵם תַּחְרִימֵם חֶתִּי וְהַאֲמֹרִי	17a	Lebo oni ti určite budú <i>cherem</i> : Chetiti a Amorejčania,
הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי חֶתִּי וְהַיְבוּסִי	17b	Kanaánčania a Perizeji, Chivviji a Jebuzeji,
כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:		ako ti prikázal PÁN, tvoj Boh,

¹⁷ DE PRENTER, Contrastive Polysemous Meaning, 482-484.

¹⁸ „pobit“ (Dt 7,2; 13,16; Joz 10,28.35.37.39.40; 11,11.12; Sdc 1,17; 1Sam 15,3; 1Krn 4,41; Iz 11,15; Mal 3,24), „spáliť“ (Dt 7,25-26; Joz 7,15; 11,11), „(pre)vziať (násilne)“ (Joz 7,15; 10,1.28.35.37.39; 11,12), hifil „(po)nechať“ (Dt 2,34; Joz 10,28.37.39.40), „ukončiť, naplniť“ (Joz 8,24-26; 1Sam 15,18 a 2Krn 20,23), hifil „zničiť“ (Joz 7,12; 11,20; 2Krn 20,23; Dan 11,44) a známy výraz „ostrím meča“ (Joz 6,21; 1Sam 15,8).

לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא-יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַיַּחֲטְאוּתְּכֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם : ס	18a 18b 18c	aby vás nenaučili konať podľa všetkých svojich ohavností, ktoré robili svojim bohom, a (vy) by ste hrešili proti PÁNOVI, svojmu Bohu.
---	-----------------------	--

De Prenterová zúročila detailné rozlíšenie pre Knihu Jozue. Proti väčšinovému využitiu pojmu v sémantickom poli celkového *vyničenia* (národov v Kanaáne), prípad s Achanom v Joz 7 poukazuje na dôležitú viacznačnosť termínu v rámci jedného príbehu. V dvoch veršoch substantívum הָרָם označuje veci (vv. 1.11), ktoré už raz boli definované ako náležiacie PÁNOVI – išlo o striebro a zlato – „sväté pre PÁNA“ קִדְּשׁ לַיהוָה¹⁹. V ďalších veršoch (vv. 12.13.15) sa substantívum הָרָם vzťahuje na predmety predurčené na zničenie, ktoré nemajú status svätosti. Izraeliti nebudú môcť postupovať ďalej, ak spomedzi seba úplne neodstránia to, čo je הָרָם. Evidentne toto použitie pojmu má záporný význam v prípade akéhokoľvek predmetu či osoby, ktoré sú v diametrálnom rozpore s tým, čo požaduje PÁN od Izraela. Autorka v závere štúdie uvádza dve spoločné charakteristiky pojmu הָרָם – *oddelenie a nezmeniteľnosť* (stavu). Obidve platia rovnako pre obidve sémantické polia – pre posvätné i pre profánne²⁰.

Diachrónny náhľad T. Dozemana (2015)

Dozeman sa vo svojom komentári k Joz 1–12 vracia k staronovému riešeniu – k diachrónii²¹. Texty, kde pojem הָרָם vyjadruje vyhubenie v kontexte vojny a pochádzajú z deuteronomickkej tradície (Dt 7,26; 13,18), majú za cieľ posilniť nepriateľský postoj Izraelitov k pôvodným obyvateľom. Podľa Dozemana to podporuje aj samotný status svätosti vojenského tábora v Dt

¹⁹ Predmety boli určené pre chrámovú pokladnicu (6,19) a Achan si ich potom prisvojil (7,21). Zmienené predmety patrili PÁNOVI, a ich odcudzenie znamenalo veľký delikt. Rozprávač ho označil ako „vierolomnosť“ מַעֲלָ (v. 1) a PÁN ako porušenie zmluvy (vv. 11.15). Nečudo, že delikt vyprovokoval PÁNOV hnev (v. 1) a prísny trest. Rovnaké dôsledky – trest smrti – možno nájsť aj v prípade „vierolomnosti“ מַעֲלָ Izraelitov (idolatria, Nm 31,16; porov. Nm 25) či Mojžiša, ktorý zaň zomrel podľa PÁNOVHO slova v Dt 32,51. Porov. ŠTRBA, *Israelites realise*, 337-365.

²⁰ DE PRENTER, *Contrastive Polysemous Meaning*, 485-488. Porov. Sdc 1,17; 21,11; 1Sam 15,3.8.9.15.18.20; 1Kr 9,21; 20,42; 19,11; Iz 11,15; 34,2.5; 37,11; 43,28; Jer 25,9; 50,21.26; 51,3; Zach 14,11; Mich 4,6; Dn 11,44; 2Krn 20,23; 32,14.

²¹ DOZEMAN, *Joshua*, 56-59.

20,10-15. Autor dodáva, že Dt necharakterizuje **הרם** výslovne ako „svätú vojnu“. Naopak, jestvujú texty z kňazskej (P) tradície, pre ktoré má pojem **הרם** pozitívny význam. Ide o zasvätenie veci pre PÁNA v kontexte kultu (Lv 27; Ez 44). V týchto textoch je **הרם** realizáciou kultovej obety. Tieto dve skupiny textov sa však odlišujú ešte aj inak. V kňazských textoch sa **הרם** nikdy nespája s vojnou. Pre ne vojna nikdy nie je svätá, pretože kultovo znečisťuje. Nepoznajú koncept násilnej vojny²². Druhým rozdielom je, že kňazské texty majú dodatok „pre PÁNA“, ktorý absentuje v deuteronomických vojnových textoch. Tretí rozdiel spočíva v svätosti. V kňazských textoch sa kultové vyjadrenia o **הרם**, či už o ľuďoch alebo veciach, dávajú vždy do súladu so „zasvätením“, resp. vymedzením pre PÁNA – s obetou. Inými slovami **הרם** má v kňazských textoch silný pozitívny náboženský náboj. Hoci aj spomínané deuteronomické texty majú charakteristiku oddelenia a vymedzenia, typickú pre kňazské texty, v textoch v Dt ide o spoločenské vymedzenie, kým v P textoch o oddelenie posvätného od profánneho.

Pozorovanie

Vedecká diskusia o význame pojmu **הרם** sa evidentne ešte neskončila. Podľa M. Stahla význam termínu je typický iba pre izraelskú náboženskú tradíciu²³ a podľa A. Versluisa termín nezdieľa ani pojmovú podobnosť s Méšovou stélou²⁴. Pre potreby tejto štúdie by sme mohli uvažovať o pracovnom preklade pojmu **הרם** ako „predurčenie“ či „bezvýhradné odstránenie“²⁵, i keď nevystihuje finálny ničiaci či zasväcujúci charakter pojmu **הרם**. Daný preklad nesie však v sebe dôraz, že vymedzenie, resp. odstránenie nie je doménou Izraelitov, ale že Izraeliti ho musia rozhodne a bezpodmienečne aplikovať. Súčasne viacznačnosť pojmu ho dovoľuje aplikovať v rôznych

²² Nielsen o textoch z kňazskej tradície Pentateuchu, ale aj o celkovej teológii vojny ponúka vynikajúci výklad LOHFINK, Schichten, 51-110, najmä 75-108.

²³ Stahl dokázal, že v žiadnom z dvoch údajných textov z Ugaritu (KTU 1.13 a KTU 1.13 11) s prítomným koreňom *ḥērem* nemožno vidieť pôvod hebrejského *hrm*; STAHL, *Ḥērem-Warfare*, 265-299.

²⁴ Porov. VERSLUIS, *Devotion*, 238-241.

²⁵ Avšak nie v zmysle fatalizmu, ani bludnej náuky o predurčení; dôraz sa kladie na výhradnosť Bohu. Súčasne treba pamätať, že niektoré iné slovenské slovesá – často používané pri preklade **הרם** – majú celkom iný hebrejský ekvivalent: „(za/po)svätiť“ – קָדַשׁ, „zlorečiť“ – קָלַל, „kliatba“ – קִלְלָה, „prekliat“ – אָרַר, „prekliat“ – קָבַב, „rúhať (sa)“ – נָקַב.

literárnych kontextoch, v ktorých prevládajú odlišné sémantické polia – vojny a kultu. Nasledujúca tabuľka rozlišuje kontexty, v ktorých sa nachádza הָרָה.

Tabuľka: Výskyt koreňa הָרָה I v MT

Kniha	Vojnový kontext		Kultový kontext		Iný subst.
	sloveso ²⁶	substantívum	sloveso	subst.	
Ex (1)	22,19 (hof)				
Lv (7)			27,28. 29(hof)	27,21.28. 28.29.29	
Nm (3)	21,2.3			18,14	
Dt (11)	2,34; 3,6.6; 7,2.2; 13,16; 20,17.17	7,26.26; 13,18			
Joz (27)	2,10; 6,18.21; 8,26; 10,1.28.35.37.39.40	6,17.18.18.18 7,1.1.11.12.12. 11,11.12.20.21			
Sdc (2)	1,17; 21,11				
1Sam (8)	15,3.8.9.9.15.18.20			? voj. 15,21	
1Kr (2)	9,21	20,42			
2Kr	19,11				
Iz (5)	34,2; 37,11	34,5; ? 43,28			? voj. 11,15
Jer (4)	25,9; 50,21.26; 51,3				
Ez (2)				44,29	
Mich (1)			4,13		
Zach (1)					14,11
Mal (1)		3,24			
Dn (1)	11,44				
Ezr (1)					10,8(hof)
1Krn (2)	4,41	2,7		4,41	
2Krn (2)	20,23; 32,14				

3 Interpretáčn é usmernenia pre Joz 6–12

Treba zdôrazniť, že jestvuje vedecký konsenzus o tom, že texty o vyhubení predstavujú utopistický opis dávnej minulosti, o ktorej mal samotný

²⁶ Ak nie je uvedené ináč, pôjde o konjugáciu hifil.

pisateľ len minimálne znalosti²⁷. N. Lohfink vypracoval hermeneutický kľúč, ako čítať tieto state a ako ich *neslobodno aplikovať historicko-typologicky*, a to ani v prípade návratu Izraela z exilu. Cieľom týchto textov bolo teologizovať zašlú nejasnú minulosť. Neboli však mienené ako návody pre budúce vojny²⁸. Aj G. Braulik dávnejšie poukázal, že samotné D texty o vojne typu םרר, ktoré majú na zreteli návrat z exilu, sú typologizované tak, aby vyjadrili imaginárne zobrazenie radikálnej dôvery v Boha vytvorené za kráľa Joziáša pre bájoslovné dávne časy²⁹. Texty Dt, ktoré vznikali pred, počas, prípadne po exile, nepoznajú žiadne budúce násilné dobývanie krajiny³⁰. Keďže ich cieľom nebol opis minulosti, ale dôraz na radikálnu dôveru takpovediac v nemožných situáciách, nemožno ich brať ako pokyn na dobytvačné taktiky, ale iba ako príklad nehasnúcej viery v PÁNOVU záchranu. Preto aj výklad týchto textov nemá smerovať k aplikácii násilia voči iným, ale k aplikácii živej viery v radoch veriacich v Boha.

Pojem םרר má v Knihe Jozue mimoriadne vážny dopad na jej chápanie a výklad. To, čo dotvára význam slov, je ich kontext. V následnej časti predstavíme niekoľko rozličných pohľadov na text o dobývaní prisľúbenej krajiny s cieľom čítať ho v inej optike literárneho kontextu. Najprv predložíme (1) Dozemanov interpretačný kľúč svätej vojny pre Joz 1–12 s motívom archy a jej trajektórie v Joz 3–8 a s mimobiblickou asýrskou dobytvačnou matricou v Joz 9–12. Vychádzajúc z literárnej štruktúry knihy predstavíme (2) literárny motív mesta ako interpretačný kľúč pre Joz 5,13–9,27.

3.1 Dozemanov interpretačný kľúč

3.1.1 Motív archy a jej úloha v Joz 3–8

Zmienka o arche prevažuje v kapitolách 3–8, zatiaľ čo bojové akcie začínajú v Joz 8 a prevažujú v Joz 9–12. Ide teda len o niekoľko kapitol, ktoré budú v centre našej pozornosti. Je vhodné pripomenúť si, v ktorej časti knihy sa nachádzajú.

²⁷ Porov. WEINFELD, *Deuteronomy 1–11*, 362-365, 382-384; WEINFELD, Ban on the Canaanites, 142-160; WEISMAN, Place, 407-419; KNAUF, *Josua*, 26-28; GROß, Keine 'Heiligen Kriege', 123; PAGANINI, Searching, 108. OTTO, *Deuteronomium 1–11*, 859-862.

²⁸ LOHFINK, Landeroberung, 3-24.

²⁹ BRAULIK, Zničenie národov, 19-37; BRAULIK, Boh bojuje za Izrael, 94-110.

³⁰ BRAULIK, Die Völkervernichtung, 37-38.

Dva pohyby archy

Trajektóriu archy zmluvy v Joz 3–8 skúmal Dozeman na základe pohybu archy najmä v 1-2Sam a 1-2Krn. Jej úlohu v bloku Joz 3–8 sledoval na základe podružných motívov³¹ a navrhol rozdelenie Joz 1–12 podľa pohybu archy a jej úlohy vo svätej vojne na tri časti: úvod (1), prvá fáza svätej vojny (2–8) a druhá fáza svätej vojny (9–12). Keďže archa sa objavuje najmä v prvej fáze vojny, identifikoval jej dôležitú úlohu v štyroch kľúčových udalostiach: 1. prechod Jordánom (3–4), 2. dobytie Jericha (5,13–6,27), 3. Jozueho prosba pred archou (7,1-26) a 4. písanie zákona na kamene (8,1-35)³².

V týchto kapitolách je PÁNOVA prítomnosť zrejme prostredníctvom archy, ktorá sa pohybuje severozápadným smerom. Jej trajektória nesmeruje na Jeruzalem, teda z teritória severného kmeňa Benjamín do susedného južného teritória Júdey, ale naopak. Z prvého táboriska v Gilgále archa postupuje cez mestá Jericho a Aj až k vrchom Ébal a Gerizím. Z pohľadu z Jeruzalema sa tento smer môže opísať ako vzdľahujúci sa na sever.

Trajektória archy v 1Sam–1Kr. Na druhej strane 1Sam opisuje príbeh o arche živšie. Jej prvé premiestnenie zo Šíla do Eben-Ezeru je opísané v 1Sam 4,1-11. Pohyb archy cez rôzne mestá možno nazvať akousi procesiou, ktorej smer je v podstate zo severu na juh³³. Nejde však o priamočiaru cestu, lebo po páde do rúk Filištíncov (4–6) trvalo dlhšie, kým pod Dávidovým vedením nabrala smer na Jeruzalem (2Sam 6–15)³⁴. Až Šalamún ju previezol do jeruzalemského chrámu (1Kr 6–8), kde sa trajektória archy zavřila. Obdobná trajektória zo severu na juh je prítomná aj v Knihách kroník s tým rozdielom, že tie vypustia jej negatívne „odbočenie“ do filištínskych miest, ktoré nepríjemne pripomínalo stratu archy z rúk severných Izraelitov³⁵.

³¹ Napr. náboženská procesia (s dôrazom na udalosti s archou v 1-2Sam), božská kultová procesia (s dôrazom na pôvod a teologický význam archy v Pentateuchu), zákon o vyhladení, anikonické náboženstvo a monoteizmus.

³² DOZEMAN, *Joshua*, 44.

³³ Severoizraelské kmene o ňu prišli, lebo im ju ukradli mocnejší Filištínci. To však malo neblahý dopad pre nich samých. Najprv ju premiestnili z Ašdódu (5,1) do Gátu (v. 8) a Ekrónu (v. 10). Keďže jej pohyb u Filištíncov sprevádzali nešťastia, tak ju napokon poslali na územie Bét-Šemeš, kde ešte stále jej prítomnosť pôsobila smrť (6,9-19). Odtiaľ prešla späť k Izraelitom.

³⁴ Nielen u Filištíncov zapríčinila smrť mnohých ľudí, ale zomrel dokonca aj Oza (2Sam 6,6-8). Dávid ju ponechal v dome Gátčana Obéd-Edóma tri mesiace a napokon ju s radosťou presunul do Dávidovho mesta – čím nabrala smer na Jeruzalem (vv. 9-12).

³⁵ Porov. JAPHET, *Chronicles*, 46-47.

Komparácia dvoch tradícií o pohybe archy. Dve tradície o pohybe archy v biblických textoch sa odlišujú trajektóriou, ale zo synchronného pohľadu sa dopĺňajú. Teológia, ktorá legitimizuje kultové miesto Síchem, sa opiera o kultovú procesiu archy smerom na sever. Ťažisko tkvie v dôležitosti Síchemu, severnej časti Izraela a jej obyvateľov. Naopak, v knihách Samuelových a kráľovských sa dôraz presúva smerom na juh – do Judey – a archa ukončí púť v Jeruzaleme. Tieto príbehy stoja na využití archy vo vojne. Tradícia, ktorá opisuje smer na juh do Jeruzalema, je staršia a odrazila sa v deuteronomistickej, ako aj v kňazskej revízii. Tieto revízie súviseli s redakciou Pentateuchu a vytvorili finálny teologický pohľad na archu. Skoršia redakcia, deuteronomistická (Dt 9–10), lokalizovaná na Horebe, pozná archu a miesto, kde sa uchovávaly tabule zákona. Neskoršia kňazská tradícia, prítomná najmä v Knihe Exodus, dáva do popredia bohoslužbu archu s „tabuľami svedectva“, lokalizovanú na Sinaji vo veľkom bloku Ex 19–Nm 10.

Dve tradície o arche a výsledná náuka o vyhubení

Podľa Dozemana prvá časť Knihy Jozue bola skomponovaná do záverečnej podoby po exile a pod vplyvom finalizujúcich kompozícií Pentateuchu. Inými slovami, predpokladá diachronický vývoj teológie o arche v troch fázach. Prvý teologický pohľad na archu ako *vojenské médium* je prítomný v 1-2Sam. Po ňom nasleduje druhá fáza tvorená dvomi veľkými redakciami Pentateuchu – deuteronomickou a kňazskou, pre ktoré archa indikuje Božiu prítomnosť. Tretiu fázu predstavuje Joz 3–8. Autori tretej fázy teológie poznali údajne kultové tradície druhej fázy, na ktorej stavali. Dozeman to dokazuje na teologickej sekvencii – *zjavenie-strata-obnova zjavenia*³⁶, ktorá sa opakuje v tretej fáze i v dvoch redakciách druhej fázy – v deuteronomickej³⁷ a v kňazskej³⁸. V Knihe Jozue možno pozorovať všetky tri typy teológie

³⁶ DOZEMAN, *Joshua*, 51-53.

³⁷ Teológiu o arche predstavuje blok Dt 9–10. Ten predpokladá pôvodné *zjavenie* na vrchu Horeb (Dt 4–5), kde najprv abstraktná Božia prítomnosť v hlase (4,12) sa mení na desať príkazaní (v. 13). *Stratu* Božej prítomnosti naznačuje vytvorenie obrazu teľaťa a následné zničenie „tabuľ zmluvy“ (9,19). Po Mojžišovom príhovore (9,18-29) nasleduje *obnova zmluvy*, napísanie *nových tabuľ* a ich uloženie do archy (10,1-11). I keď nie je zrejmé, či v Dt je archa znamením Božej prítomnosti, určite „kamenné tabule“ majú vysokú teologickú hodnotu i preto, že archu nosia leviti (10,8).

³⁸ Veľký blok Ex 19–31 opisuje zostúpenie PÁNOVEJ slávy na vrch Sinaj (24,15-18) a spísanie *Božieho zjavenia* na „tabule svedectva“ (31,18). Zhotovenie zlatého teľaťa je

o arche. Navyiac, podľa Dozemana niektoré state z Joz 3–8 dosvedčujú závislosť aj od iných kňazských tradícií, ktoré súvisia s archou: trojdňová príprava (Joz 3,2 // Ex 19,16), posväcovanie (Joz 3,5 // Ex 19,10), posvätná vzdialenosť (Joz 3,4 // Ex 19,12.20-24) a sídlo hovoriaceho PÁNA (Joz 7,6-16 // Ex 25,22; Nm 7,89). V prvej časti knihy, najmä Joz 3–8, je niekoľko epizód, ktoré sú spojené témou archy, ale s jej rôznym významom. Kombinácia viacerých tradícií tvorí výnimočnú teológiu archy v Joz. Prvotný dôraz je daný na archu ako na istý typ zjavenia PÁNA pri prechode Jordánom (kňazská tradícia). Potom ako úspešné vojenské médium (1-2Sam) pri dobytí Jericha sa stáva po prvom probléme – pri Achanovom hriechu (deuteronomistická) – absolútne neúčinným. A na záver sa archa stáva symbolom pre dodržiavanie zákona pri vrchoch Ébal a Gerizím (odzrkadlenie Dt 27 v Joz 8,30-35). Redaktor knihy teda skombinoval tradície o arche z Kníh Exodus a Deuteronomium a zo Samuelových kníh. Docielil tým výrečný obraz úplnej teológie o Božej prítomnosti prostredníctvom archy³⁹.

Dozeman sa nazdáva, že kompozícia príbehov o putovaní archy v Joz 3–8 skombinovala v sebe aj kňazskú a deuteronomistickú tradíciu týkajúcu sa *zákona o vyhubení*, a tak sa vytvorilo extrémne politicko-náboženské učenie o genocíde. Kniha Jozue sleduje ako prvú deuteronomistickú tradíciu o הָרָם v niekoľkých statiach o vojne⁴⁰. Rovnako sleduje aj náuku o zákaze privlastnenia predurčených predmetov/הָרָם a o razantnom zrieknutí sa (חַמְדָּה) túžby po nich (Dt 7,25; Joz 7,11.15.21). Na rozdiel od deuteronomistickej tradície sa v Joz neobjavuje tradícia o ohavnosti (תוֹעֵבָה) a zdesení (שִׁקָּץ) z predmetov, ktoré podliehajú הָרָם (Dt 7,25-26). Navyše, zákon o vyhubení v Joz má, podľa Dozemana, podobnosť aj s kňazskou kultovou tradíciou, ktorá chápe הָרָם ako kultovú obeť pre PÁNA. Údajne dobytie Jericha (Joz 6) a Achanov hriech (Joz 7) sú dôkazom kultového odôvodnenia o vyhubení. V 6,17 sa téma kliatby spája s obetnou terminológiou pri označení mesta

ohrozením, ktoré *pozastaví* zostúpenie Božej prítomnosti (32). Mojžišova prosba PÁNA o jeho návrat (33) dosiahne svoj cieľ v *obnove* zjavenia (34) a *novom* napísaní „tabúl svedectva“ (34,29).

³⁹ Porov. DOZEMAN, *Joshua*, 53-54.

⁴⁰ Rachab sa odvoláva na tradíciu o tom, ako Izraeliti vykonali kliatbu na kráľoch Síchonovi a Ógovi (2,10; presne podľa Dt 2,34; 3,6). Obdobný osud stihne aj mestá Aj (8,26; 10,1), Makkéda (10,28), Eglón (10,35), Hebron (10,39), Chacór (11,11) a mestá Enakitov (11,21), na základe náuky o vojne Dt 20,10-18.

vyhubenia⁴¹, čo údajne podporujú aj slová zo zjavenia v 5,13 o mieste, ktoré je sväté. Podobne Achanov hriech a potrestanie by sa malo čítať v perspektíve uzmierujúcej obety⁴².

Podľa Dozemanu Kniha Jozue v téme םרר selektívne skombinovala motívy vojny a obety z predchádzajúcich tradícií (D a P) do novej ideológie svätej vojny, pričom sa opierała práve o zákon o vyhubení. Cieľom nového pohľadu je priviesť adresátov k nekompromisnému odmietnutiu asimilácie akejkoľvek inej kultúry, ktorá by čo len trochu spochybnila či odmietla náuku o vyhubení, a tak by spôsobila „stratu“ Božej prítomnosti a pomoci. Spojením uvedených motívov svätosti archy, vojny a obety dosiahli závereční autori extrémnu ideológiu genocídy kráľov s ich mestami v prisľúbenej krajine iba preto, aby sa mohla „zabezpečiť“ kultová božská prítomnosť na vrchoch v blízkosti Síchemu. Ideológia o vyhubení znamená, že vojna nie je kvôli dobytíu krajiny, ale kvôli odstráneniu všetkého, čo je proti PÁNOVI. Vojna je počínom obety pre PÁNA a mala by priniesť mier⁴³.

Kľúčový problém Dozemanovho návrhu výkladu םרר ako obety spočíva v príliš zjednodušenom prechode od zasvätenia k obete. Uvedený ideový prechod urobil bez hlbšej argumentácie, iba na základe výskytu v Lv 27. Navyše nepojednával vôbec problematiku literárneho kontextu jubilejného roku.

3.1.2 Dobyvačná asýrska matrica v Joz 9–12

Naratívna dynamika

Kapitoly Joz 9–12 prezentujú drsnejšie a krvavejšie bitky a boje, avšak rozsahovo omnoho stručnejšie. Okrem záverečných veľkých súhrnných zoznamov (11,16–12,24) sa v Joz 10–11 zdôrazňuje viackrát aj vykonanie *vyhubenia*⁴⁴. O týchto kapitolách možno hovoriť s väčšou istotou ako

⁴¹ Joz 6,17, SEB: „Mesto nech prepadne *hubiacej kliatbe*. Ono samo so všetkým, čo je v ňom, patrí Hospodinovi“; SSV: „Mesto so všetkým, čo je v ňom, nech je pod *kliatbou zasvätené* Pánovi“; Pracovný preklad: „Mesto a všetko, čo je v ňom, nech je *predurčené* pre PÁNA“.

⁴² DOZEMAN, *Joshua*, 58.

⁴³ DOZEMAN, *Joshua*, 59.

⁴⁴ Po „okabátení“ Izraelitov sa z Gibeónčanov stanú služobníci izraelskej komunity pri PÁNOVOM oltári (9,27). Nasledujú dve výpravy na juh (10) a na sever (11,1-15). Obidve vedie Jozue na PÁNOV príkaz (10,8; 11,6), podnietený dvomi nepriateľskými koalíciami – južnou (10,1-15) a severnou (11,1-9). Obidve koalície porazí

o dobyvačných bitkách. Avšak práve tieto možno vďaka objavom v mimobiblických prameňoch porozumieť v prvom rade nie ako dobyvačné, ale skôr ako defenzívne⁴⁵. Dozeman⁴⁶ vypozeroval v literárnom bloku Joz 9–12 naratívnu dynamiku, ktorá pozostáva z piatich prvkov: 1. PÁNOV príkaz Jozuemu nebať sa, 2. opis izraelského útoku na mesto, 3. zmienka o PÁNOVOM zásahu do boja, 4. uskutočnenie vyhubenia na obyvateľoch mesta a 5. nezávislá exekúcia kráľov.

Dobyvačná asýrska matrica

Znalec textov starovekého Blízkeho východu K. L. Younger označil Joz 9–12 ako podstatnú naráciu o dobývaní krajiny⁴⁷. Jednotlivé bitky o Jericho a Aj boli lokálne kultové udalosti, ale v bloku Joz 9–12 ide o svätú vojnu proti kráľom a proti ich kráľovským mestám. Podľa Youngera a niekoľkých ďalších odborníkov sa narácia Joz 9–12 zakladá na podobných správach asýrskych kráľov o dobývaní. Jestvujú *podobnosti* štrukturálnej a tematickej povahy, ale možno vybadať aj rozdielnosti. M. Liverani⁴⁸ a Z. Bahrani⁴⁹ naznačili, že násilnosti pri dobyvačných vojnách opísané v análoch slúžili kráľovskej a rastúcej urbanizačnej propagande. Spomínaní autori uvádzajú celý rad kráľovských análov s rovnakými spoločnými črtami – počínajúc kráľovskými sumerskými a akadskými nápismi z 3. tisícročia, cez rozvinutejšiu asýrsku tradíciu až po Tilgat-pilesára I. (1114 – 1076), cez Senacheriba (705 – 681) až po známeho Ašurbanipala (668 – 626 pred Kr.). Dozeman doplnil uvedené výsledky aj o výskum B. Odeda⁵⁰ a zosumarizoval z kráľovských dobyvačných správ a análov šesť typických charakteristík kráľovských výprav: 1. Asýrske správy o dobývaní sú podnietené väčšinou *rebéliou*, ktorá sa chápe ako rozvrat politického i univerzálneho poriadku. 2. Vojnové dobývania vždy umocňujú

(10,16-39; 11,10-22) a prevedie na nich vyhubenie (10,28.35.37.39.40; 11,11.12.20.21). Víťazné výpravy končia nastolením pokoja v celej zemi (10,40-43; 11,23). Po opise záveru dobytia krajiny (11,16-23) nasleduje záverečný sumár porazených kráľov Mojžišom (12,1-6) a Jozuem (12,7-24).

⁴⁵ Podobne aj Judita s'atím Holofernesovej hlavy zaujíma pozíciu obrankyne celého národa. Je chybou čítať a hodnotiť túto udalosť mimo kontextu. Podobne je neúnosné vytrhnúť nejakú kapitolu o niektorej bitke z kontextu knihy, resp. z jej blízkeho kontextu, a podrobiť ju hodnoteniu nezávislému od kontextu.

⁴⁶ DOZEMAN, *Joshua*, 67.

⁴⁷ YOUNGER, *Conquest Accounts*, 197-198.

⁴⁸ LIVERANI, *Deeds*, 2355.

⁴⁹ BAHRANI, *Rituals*, 10.

⁵⁰ ODED, *War*.

božstvá; dokonca neraz sú iniciované božím príkazom – len ako teologické odôvodnenie výpravy. 3. Vojenská sila spolu s božou prítomnosťou budí *hrôzu* u nepriateľov. 4. Vojna je vždy *ohromujúca a zdrvujúca*. 5. Poprava rebelov je *odstrašujúcim* prvkom a vzbudzuje hrôzu, aby sa národy nechali podmaniť. 6. Rozprávania o dobývaní vždy končia *podmanením* rebelov, čím sa nastolí obnova poriadku⁵¹.

Neoasýrske správy o dobývaní tvorili istým spôsobom koloniálny štátny terorizmus, ktorého cieľom bolo kontrolovať dobyté národy aj na periférii impéria prostredníctvom šokujúcich správ. Younger vybadal v bloku Joz 9–12 tieto podobnosti s asýrskymi zastrašujúcimi správami o dobytí, ktoré spolu s biblickým príbehom zdieľajú podobný pohľad na nepriateľov, ktorí predstavujú stereotypného odporcu bez ohľadu na kráľa a silu jeho kráľovského mesta. V oboch tradíciách prehnané vyničenie obyvateľstva nepriateľských miest je dôsledne vykalkulovaná zastrašujúca taktika. Porazení králi odvisnutí na stromoch mali v tejto propagande oslabiť akýkoľvek ďalší prejav opozície⁵². Dozeman naznačil, že podobnosti síce jestvujú, ale zo šiestich vyššie uvedených štrukturálnych podobností iba štyri stredové prvky nachádzajú paralelný motív v narácii Joz 9–12⁵³:

1. Boje sú vždy umocnené *bohmi*. Jozue ako Ašurbanipal má videnia o výsledku (10,8; 11,6), Izraeliti tiahnu proti nepriateľom (10,11) a bojujú (10,12-13) s božskou pomocou; napokon Ašurbanipal nastolí univerzálny poriadok, podobne ako Jozue pokoj na zemi (11,23).

2. Vojenská sila a Božia prítomnosť pri pochode budia *hrôzu* u nepriateľov. Nepriateľskí králi Izraelitov sú prestrašení (10,1-2) a zmätení (10,10-11), podobne ako Ašurbanipalovi nepriatelia sa triasli pred jeho príchodom.

3. Vojna je vždy *ohromujúca a zdrvujúca* akcia. Opisný jazyk sa v Jozueho výpravách podozrivo podobá asýrskym textom. Izraeliti ničia krá-

⁵¹ DOZEMAN, *Joshua*, 68-70.

⁵² 1. Spoločenský neporiadok podnietený koalíciou kráľov proti Gíbeónu (10,1-6); 2. Božské posilnenie Jozueho, aby sa nebál (10,8.10.12-13); 3. Jozueho pochod (10,7); 4. Strach nepriateľov a útek kráľov (10,8.11.16-17); 5. Jozueho prenasledovanie nepriateľov (10,19; 11,6-22); 6. Zničenie nepriateľov (10,18-27); 7. Príkladné potrestanie kráľov-rebelov (10,18-27) a 8. Podriadenie sa Gibeónčanov (9). YOUNGER, *Conquest Accounts*, 197-237, 357-361.

⁵³ DOZEMAN, *Joshua*, 72.

ľovské mestá, masakrujú obyvateľov, nivočia ich zbrane a drancujú vlastníctvo porazených (10,19-20; 11,7-22).

4. *Poprava* nepriateľských kráľov je exemplárna. Tak to bolo i s piatimi kráľmi, zatvorenými v jaskyni Makkéda. Boli predvedení pred izraelských bojovníkov, ktorí im šliapli na krk prv, než ich zavesili na stromy (10,16-27; podobne aj 11,10.12).

Dozeman poznamenáva, že Jozueho výprava sa odlišuje od asýrskych textov tým, že krajné body (Youngerovho návrhu) nemajú v Knihe Jozue paralelu. Joz *neopisuje* žiadnu *rebéliu*, čo by tvorila spoločenský a univerzálny neporiadok, a vojnové výpravy sa *nekončia podmanením* si nepriateľov a znovuobnovením poriadku upevnením impéria. Naopak, tieto dva prvky sú pre Ašurbanipalove dobyvačné správy podstatné, lebo uvádzajú *jasný dôvod* (rebélie národov) a *zamýšľaný cieľ vojny* (dobytie). Navyše, v žiadnej z Ašurbanipalových správ nie je zmienka o úplnom vyničení – čo by vlastne bolo kontraproduktívne vzhľadom k upevneniu impéria. Keďže rámcové štrukturálne prvky v narácii Joz 9–12 chýbajú, vzniká otázka, čo chcel autor naznačiť, keď ich vynechal v Jozueho dobyvačných správach. Dozeman mieni, že pokiaľ ide o *rebéliu*, tak možno práve Jozueho a Izraelitov považovať za tých, čo narúšajú poriadok a koalíciu kráľov ako tých, čo chcú Izraelitov poraziť. Víťazstvom nad kráľmi Kanaánu vyjadrujú Izraeliti túžbu žiť v slobode od kráľov, ktorí by ich chceli zotročiť; ide o antimonarchickú ideológiu. Pokiaľ ide o *podmanenie* si nepriateľov, tak Gibeónčanov k nim nemožno zaradiť – nepatria ani k rebelom, ani k podmaneným. Joz 9,1-2.7 ich radí k Hevejcom a k silnému mestskému obyvateľstvu. Gibeónčania zosobňujú motív taktickej opatrnosti a výnimky podobnej s Rachab. Ak sú rebelmi, tak iba proti ostatným kanaánskym kráľom⁵⁴.

Spomenuté štrukturálne odlišnosti umožňujú vnímať samotných Izraelitov ako nedominujúcich, ale skôr ako tých, čo prichádzajú zo spodnej slabšej vrstvy. Navyše, Ašurbanipalove správy nie sú také kruté ako Jozueho, ktorých cieľom je vyničenie nepriateľa – rovnako bojovníkov ako ostatných obyvateľov. V asýrskych správach je usmrtenie nevyhnutne iba čiastočné, lebo je nasmerované k ovládnutiu a nastoleniu zvrchovanej kontroly. Cieľom Jozueho výprav nie je ovládnutie, ale *očistenie* krajiny od akejkoľvek profánnosti; nejde ani o dobytie, ale o dôraz na jednoznačnú a nezlomnú vernosť

⁵⁴ DOZEMAN, *Joshua*, 72-74.

PÁNOVI. Ona je hlavným motívom (v rozprávani), ktorého snaha o maximálne vykynoženie kráľov a všetkých obyvateľov ich miest bez akejkoľvek možnosti uniknúť je iba prirodzeným dôsledkom. Toto nemožno nazvať premysleným zastrášaním (ako robili Asýrčania), aby docielili dobytie a ovládnutie. Jozueho state sú príbehom odmietnutia dominantnej kultúry v prospech utopickej vízie pokojného života v prisľúbenej krajine bez akýchkoľvek vládcov a s totálnou lojalnosťou PÁNOVI⁵⁵.

3.2 Literárny motív obsadenia miest v bloku Joz 5,13–9,29

Wellhausenovo rozdelenie Knihy Jozue na dve časti – dobytie zeme (Joz 1–12) a rozdelenie (Joz 13–24)⁵⁶ – sa s nepatrnými obmenami druhej časti rozšírilo vďaka M. Nothovi⁵⁷. Avšak v ostatných rokoch sa prijíma aj literárna štruktúra knihy na štyri časti⁵⁸: I. *Eisodos* – Vstup do prisľúbenej krajiny (1,1–5,12); II. Dobytie krajiny (5,13–12,24); III. Rozdelenie krajiny (13,1–21,24); IV. Záverečné ustanovenia a reči (21,43–24,33). I výskyt pojmu מְרָק v Joz dominuje v druhej časti (25 z 27⁵⁹ sa nachádza v 5,13–12,24). V druhej časti knihy sa dobytie krajiny (5,13–12,24) začína vypálením, resp. zaujatím troch dôležitých miest – Jericho, Aj a Gibeón (5,13–9,27; porov. 10,2). Hoci definovanie pojmu starovekého mesta nie je dodnes jednoznačné⁶⁰, faktom ostáva hojný výskyt slova „mesto“ práve v Joz 5,13–12,24 a jeho zdôrazňovanie v naráciách o dvoch mestách: Jericho (Joz 7) a Aj (Joz 8)⁶¹. Hoci

⁵⁵ DOZEMAN, *Joshua*, 74.

⁵⁶ WELLHAUSEN, *Composition*, 118.

⁵⁷ NOTH, *Josua*, 19.

⁵⁸ BOLING – WRIGHT, *Joshua*, vii-x; KOOREVAAR, *De opbouw*, 294. MCCONVILLE, 9. *Joshua*, 160. ŠTRBA, *Jozua*, 225. Porov. ŠTRBA, *Take Off Your Sandals*, 324. KRAUSE, *Exodus und Eisodus*, 1, radí aj stať 5,13-15 k udalosti Eisodu.

⁵⁹ Joz 2,10 odkazuje na kráľov za Jordánom a prípad v 22,20 na Achana z Joz 7.

⁶⁰ MAY – STEINERT, Introduction, 1-29, popisujú náročnosť definície pre oblasť SBV, kým RODDY, *Landscape*, 11-21, pre oblasť južného Levantu.

⁶¹ Z takmer 1 100 výskytov slova „mesto“ v MT sa 160 nachádza v Joz; čo je cca 14,6 % z celkového výskytu. V samotnej knihe je smerodajné tiež rozloženie. Veľa sa o rôznych mestách hovorí v časti o rozdelení krajiny (13,1–21,24: 40 výskytov v 21,1-45 [levitické mestá], 17 výskytov v 19,1-48 [rozdelenie územia a miest medzi šesť kmeňov], 13 výskytov v Joz 15 [určenie judského teritória a ich miest] a 11 v Joz 13 [rozdelenie zajordánskeho územia s mestami]), hustý výskyt je v kapitolách o dobytí Jericha (6: 16-krát) a Haja (8: 28-krát). Zatiaľ čo v Joz 7 chýba, dva výskyty v Joz 9,17 sa vzťahujú na

výskyt je nízky v príbehu o Gibeóne (Joz 9), iba Gibeón a Ninive sú v biblickom texte označené ako „veľké [? hlavné] mesto“ (10,2; Jon 3,3)⁶². Inými slovami, niekoľko epizód v 5,13–9,27 opisuje prvé boje s mestami s dôrazom na niektoré špecifické témy súvisiace oveľa viac s postupujúcimi Izraelitmi ako s usadenými obyvateľmi. Niekoľko stručných príbehov v 10,1–11,15 opisuje zasa boj s kráľmi⁶³ a ich mestami schematicky a bez akýkoľvek prekážok.

Možno tiež pozorovať zmenu literárneho štýlu z epizodických dlhých príbehov v 5,13–9,27 na stručné sumárne správy v bloku 10,1–11,15. Navyše jestvuje konsenzus medzi odborníkmi, že prvý blok sa skladá zo štyroch dlhých epizód: 1. víťazstvo nad mestom Jericho (5,13–6,27), 2. Achanova svätokrádežná neposlušnosť (7,1–26), 3. porážka mesta Aj (8,1–29) a 4. zmluva s Gibeónčanmi (9,1–27).

Pomocou naratívnej analýzy možno pomerne jednoducho identifikovať jednotlivé časti narácie (expozícia, problém, zápletky, vyvrcholenie, rozuzlenie a záver). V spomenutých štyroch epizódach nás bude zaujímať najmä stanovenie počiatku akcie, t. j. naratívneho problému a jemu zodpovedajúceho rozuzlenia. Je pravda, že ako naratívny problém býva často úzko spojený s úvodom, resp. expozíciou, tak aj rozuzlenie neraz nasleduje bezprostredne po vyvrcholení alebo sa spája so záverom. Porovnávaním naratívneho *problému* s vyvrcholením a *rozuzlením* v jednotlivých epizódach možno ľahšie stanoviť ich naratívnu tematiku. Cieľom tohto porovnania bude vyzdvihnúť tému, ktorú literárne vytvára epizodická narácia bloku 5,13–9,29.

tetrapolis: Gibeón, Kefira, Beerót a Kirjat-Jearím; v Joz 10 je šesť výskytov (vo v. 2 sa jeden výskyt vzťahuje na Gibeón) a v ostatných kapitolách výskyt nepresahuje viac ako 5.

⁶² Je ešte 5 prípadov so syntagmou v pluráli „veľké mestá“ עָרִים גְּדוֹלוֹת. Tri sú v Dt: prvý výskyt sa vzťahuje na mestá, o ktorých podali zastrašujúcu správu zvedovia (1,28); ďalšie dva výskyty pochádzajú z Mojžišovej reči, v ktorej vysvetľuje štedrosť daru zeme zo strany PÁNA (6,10) a počiatok dobývania (9,1). Štvrtý výskyt je tiež v kontexte reči, keď Kaleb v Joz 14,12 odkazuje na tri mestá (Hebron, Debír, Anab, spomenuté v 11,21). Piaty výskyt hovorí o 60 veľkých mestách Šalamúnovej administrácie v 1Kr 4,13.

⁶³ Výskyt kľúčového slova „kráľ“ v kapitole 10 tvorí viac ako tretinu zo všetkých výskytov v Knihe (39 zo 106). Naproti tomu kráľ Jericha, spomenutý len raz pri samotnom dobytí mesta (6,2), je symbolom zastrašujúcej porážky v ostatných šiestich výskytoch (2,2.3; 8,2; 10,1.28; 12,9). Kráľ mesta Aj zohráva už dôležitejšiu úlohu v bitke o Aj (v nej spomenutý 5-krát: 8,1.2.14.23.29).

3.2.1 Štyri problémy a ich rozuzlenie

V narácii *dobytia Jericha* (5,13–6,27) spočíva počiatkový problém v identifikácii človeka s mečom v ruke (5,13a), ktorého sa Jozue pýta na *jeho identitu* (v. 13b). Po tom, čo ho Jozue rozpozna ako PÁNA (ktorému sa klania, v. 14), dostáva zjavenie, že sám PÁN mu vydal mesto do rúk. Jozue vykonal dôsledne všetko, čo mu Boh povedal, zorganizoval procesiu a dobyl mesto. Porážka mesta je vyvrcholením (vv. 20-21), ale viac priestoru sa venuje špecifikovaniu príkazov o vyhladení Jericha a záchrane Rachab (vv. 22-25). Celkovým rozuzlením problému bude potvrdenie pre čitateľa, že s Jozuem *bol PÁN*, a teda bol aj s jeho ľudom (v. 27a; porov. 1,5). To je jediný dôvod víťazstva. Príbeh nezačína problémom, či porazia nepriateľa, alebo nie, ale ide v ňom o zjavenie, ktoré potvrdí, že jedine s PÁNOM možno vyhrať aj nad silným Jerichom.

Nasledujúci príbeh začína informáciou o hriechu Izraela (7,1a), no problém je naznačený vo v. 1b v zmienke o *Achanovej svätokrádeži* (v. 1b). Achanov hriech postihol celý Izrael veľkou vinou⁶⁴, čo vyvolalo PÁNOV hnev proti celému Izraelu (7,1b). Nikde inde v knihe nevzplanul Boží hnev proti svojmu ľudu tak, ako v prípade tohto previnenia. Hnev ustane vo chvíli, keď vinník so spoluvinníkmi (v. 24) budú nekompromisne odstránení (v. 27). Tým sa aj pomíne rozhodnutie PÁNA odstúpiť od toho, aby sprevádzal Izrael. Príbeh nezačal iba problémom hriechu a snahou o adekvátne potrestanie, ale sa zameral na neochotu Izraela počúvať Boha a na ich zakázané túžby (תַּמְנָה) po vzácnostiach (porov. v. 21; Dt 7,25). Ak niekto totiž túži po zakázanom, *de facto* fundamentálne odmietne Boha (Joz 7,1). Boží hnev sa pomínil, až keď boli odstránení vinníci, ktorí túžili po zakázanom.

Ďalšia epizóda predstavuje prvú riadnu *bitku* Izraelitov s mestom *Aj* a jeho bezmenným *kráľom* v kap. 8⁶⁵. Expozíciu narácie utvorila predchá-

⁶⁴ Jozue upozornil všetkých na spoluzodpovednosť za každého Izraelitu v 6,18.

⁶⁵ Kráľi iných miest sú menovaní výslovne: napr. Sehon – kráľ Češbonu a Og – kráľ Bášanu (9,10), Adonicedek – kráľ Jeruzalema (10,1.2), Hócham – kráľ Hebronu, Pireám – kráľ Jarmutu, Jaffa – kráľ Lachíša, Debír – kráľ Eglóna (10,3). Pozoruhodné je, že iba kráľi miest (Jericha a Aj), o ktorých dobytí sa píše najviac v 5,13–9,27, nemajú mená.

dzajúca kapitola⁶⁶. Daná epizóda sa začína priamou rečou PÁNA (8,1-2), obsahujúcou naratívny problém. V nej sa Jozue dozvedá o stratégii bitky (vv. 1-2aa) a o dovolení vziať *iba* (יָבָה) istý druh koristi (v. 2abb). Problém sa vyriešil až vo chvíli, keď bol Aj zničený podľa zákona o vyhubení (vv. 24-27). Opis rozuzlenia je pomerne dlhý a má za cieľ doložiť, že tentoraz vzali *iba* (יָבָה) povolenú korisť (v. 27). Posledné verše 28-29 sú záverom, kde sa zdôrazňuje dôslednosť Jozueho – mesto musel vypáliť kvôli nebezpečenstvu možnej idolatrie (porov. Dt 7,5.25; 13,17) a kráľ musel byť obesený a mal visieť do večera (porov. 22,22-23). Samotné rozuzlenie deja a jeho záver sú preto dlhšie, aby sa poukázalo na *dôsledné* správanie Izraelitov v kontraste s neposlušnosťou Achana v Joz 7. Samotný príbeh nedáva teda dôraz na víťazstvo, ale potvrdzuje, že Izraeliti postupovali poslušne podľa PÁNOVHO nariadenia. Na základe tejto skutočnosti možno predpokladať, že nasledujúca stať obnovy zmluvy 8,30-35 vhodne zapadá do epizodického cyklu o mestách⁶⁷.

Posledný príbeh je zameraný na *zmluvu* Izraelitov s Gibeónčanmi (Joz 9). Chýba akákoľvek narážka na kráľa. Naproti tomu vystupujú v deji starší Gibeónčanov (v. 11) a vodcovia spoločenstva (יְהוֹדָה וְאֶשְׁכֵּזָה; vv. 15.18.19. 21). Epizóda sa zameriava na jednania medzi Gibeónčanmi a Izraelitmi, medzi Gibeónčanmi a Jozuem, medzi vodcami spoločenstva a spoločenstvom samotným. Po všeobecnom úvode (vv. 1-2) sa dej epizódy rozbieha vo v. 3 zvest'ou o koristníckych Izraelitoch, ktorá dorazila až ku Gibeónčanom. Následné slová (v. 4a) opisujú ich reakciu – Gibeónčania sa rozhodli konať s *opatrnosťou* (יְהַרְרֹהוּ). Zápletku spočíva v tom, že nájdu spôsob, ako môžu seba a ich veľké mesto zachrániť pred hroziacim vyhubením. Dosiahli to v momente, keď sa vodcovia spoločenstva zaprisahali, že Gibeónčanov

⁶⁶ Na začiatku kapitoly 7 Jozue vyslal hliadku, aby preskúmala zem (v. 2b). Po ich správe zaútočili na Aj, ale prehrali (vv. 3-5). Zápletku odkryla dôvod prehry a až keď bolo permanentné nebezpečenstvo odstránené a PÁNOV hnev ustal (7,6-26), sám Boh začína s pomocou, a to inštrukciami ohľadom vojenskej taktiky (8,1-2).

⁶⁷ Krátka správa o obnove zmluvy je lokalizovaná na vrchoch Ébal a Gerizím. Autor úmyselne vynechal zmienku o mieste Síchem, ktoré poznal a ktoré mohlo evokovať negatívne udalosti z čias patriarchov. Vskutku, prvá zmienka v Joz sa vzťahuje dvakrát na predchodcu Šekema יָבָה (17,2 [יָבָה]; 24,32; všetkých zvyšných 12 prípadov mena je v Gn 33,19; 34,2.4.6.8.11.13.18.20.24.26.26). V Gn sa mesto יָבָה Síchem nachádza 6-krát (12,6; 33,18; 35,4; 37,12.13.14) a následne až v Joz, tiež 6-krát (17,7; 20,7; 21,21; 24,1.25.32 [porov. Gn 50,25]).

neslobodno zabiť (vv. 19.26, porov. 8,24)⁶⁸ a musia ostať nažive (9,19.21c; porov. 6,17.25). Rozuzlením prvotného problému sa stáva rozhodné slovo Jozueho, keď *ochráni* (נָצַח) Gibeónčanov pred nespokojnou časťou spoločenstva (v. 26; porov. v. 18). V príbehu jasne pozorovať zmenu, ktorá sa udeje vďaka opatrnosti Gibeónčanov. Z fámy o Izraelitoch, ktorí vyhubili Jericho a Aj, sa Izrael ubránil pred odpadlivosťou od viery nie vyzabíjaním Gibeónčanov, ale tak, že s nimi uzavrel zmluvu (v. 15) a podrobil si ich – povolných – pre službu jedinému Bohu.

3.2.2 Od mesta k mestu – pozorovanie

Hlavná téma narácie o obsadzovaní prvých miest Jericho, Aj a Gibeón (Joz 5,13–9,27) nespočíva v ich porážke a víťaznom boji proti nim. Epizodický cyklus sa odohráva na pozadí napätia medzi neusadenými Izraelitmi a usadenými obyvateľmi a kráľmi veľkých miest. Avšak to, čo spája jednotlivé epizódy, je nábožensko-spoločenský motív. V prípade dobytia Jericha sa prvýkrát úplne zjaví PÁNOVA prítomnosť garantujúca víťazstvo nad kráľom mesta, plnom mocných bojovníkov (porov. 6,2). Práve v tomto rozprávaní Jozue vysloví požiadavky správania sa Izraelitov – nikdy si nemajú privlastniť to, čo bolo už PÁNOM „predurčené“ חָרַם, iba ak sú dôvody na uchránenie (Rachab), alebo určenie (cenností) pre Boha (vv. 18-19.24). Nasledujúca kapitola hovorí o izraelskom fiasku, kvôli prestúpeniu náboženskej požiadavky o *cherem-e*, ktorá bola objasnená v predchádzajúcom príbehu o Jerichu. Prečin sa ukázal natoľko nenapraviteľný, že Achan so svojou rodinou a so všetkým, čo mu patrilo, museli byť naveky odstránení. Iba keď bol odstránený pôvodca problému, Izraeliti mohli víťazne postupovať. O tom svedčí epizóda v Joz 8. Jozue sa zachová podľa zákona o vojne z Dt 7 a 20,10-18⁶⁹. Príbeh Jozueho

⁶⁸ Podľa Dt 13,10 iba jediný priestupok sa trestá zabitím חָרַם. Dôvod je v idolatrii, ku ktorej by vinník chcel niekoho zviest' (porov. Ex 32,27; Nm 25,5; 31,7.8.17). V Joz prvý prípad úplného (vy)zabíjania všetkých obyvateľov súvisí s mestom Aj (8,24), hoci nejde o problém idolatrie. Naopak, bitku začal kráľ Aja (v. 14) v dôsledku rozloženia izraelských táborov. Z pohľadu Izraelitov to bola obranná bitka. Navyše, podľa kódexu zmluvy, Boh varoval Izraelitov, aby nerobili zle cudzincovi (Ex 22,20-23). V opačnom prípade sa sám PÁN nahnevá a zmární חָרַם každého vinného Izraelitu (v. 23). Gibeónčania sú v podstate nevinní – s ich obozretným plánom vyšli v nebezpečnosti smrti – čo je ďalší dôvod ich záchranu (23,7).

⁶⁹ MACDONALD, *Deuteronomy*, 108-123, vhodne nazval חָרַם ako mocne evokujúcu metaforu, ktorá negatívne vyjadruje podobne silno evokujúci výraz „láska“

víťazstva nad Ajom bude naháňať strach okolitým kráľom nielen kvôli hroznému masakru, ale aj kvôli bezkonkurenčnej stratégii (porov. 9,2; 10,1). Posledná epizóda sa opäť vyznačuje menej náboženským a viac spoločenským rozmerom. Gibeónčania si po jednaní s Izraelitami zachránili život, ubránili si teritórium a napokon sa stali posluhovačmi náboženskému spoločenstvu Izraela (9,26-27). Taktiež Rachab, hoci bola najprv so svojou rodinou postavená mimo tábor (6,23), napokon ostala žiť so všetkými medzi Izraelitmi (v. 25). Rachab a Gibeónčania prezentujú v knihe exemplárne prípady Neizraelitov, ktorí sa na základe ich postoja k vyznávačom viery v PÁNA stali súčasťou života komunity Izraelitov, a to nezávisle od spôsobu nadviazania vzťahu s Izraelitmi (Rachabina pomoc alebo opatrnosť Gibeónčanov).

Tieto príbehy jasne dosvedčujú, že opísané obsadzovanie zeme a dodržiavanie zákona *vyhubenia* neboli aplikované naslepo, nie sú licenciou k vyvraždeniu národov, ale výstrahou Izraelitom pred atraktívnymi cudzími kultmi⁷⁰. Tak ako Izrael musel dozrievať vo vernosti PÁNOVI a (už v ideálnom rozprávaní) v operatívnom aplikovaní požiadavky o *vyhubení*, tak aj Jozue a vodcovia spoločenstva museli pochopiť, že obsadenie zeme nie je identické s vyhubením jej obyvateľstva. I oni pochopili (aj keď s vnútorným napätím v spoločenstve; porov. Joz 9,18-21), že je možná záchrana dokonca aj cudzieho obyvateľstva a podriadenie sa kultu PÁNOVI bude nasledovať. Epizodický cyklus o obsadení dôležitých a veľkých miest je pohľadom do minulosti v optike viery a vernosti Izraelitov svojmu Bohu. Nie je to historický cyklus o tom, ako sa vyvíjali udalosti pred viac ako 500 rokmi od kompozície tohto cyklu. Ak hlavné motívy v cykle svedčia o dozrievaní viery Izraela a budovaní vzťahov s inými okolitými národmi, tak exaktné číselné zmienky o padlých nepriateľoch či vojenských jednotkách treba chápať v tomto literárnom kontexte. Sú v službách hlavného motívu dôvery v Boha Izraela, ale nie v prospech typologizovania taktiky víťazstva na nepriateľom.

k PÁNOVI. Nie je cieľom štúdie vstúpiť do terminologickej problematiky pomenovania vojny – „svätá vojna“ (pojem neznámy pre Bibliu), „posvätná vojna“ alebo „PÁNOVA vojna“, ktorá si vyžaduje najmä kontextuálne porozumenie konceptu. Ten stručne objasnil LOHFINK, *Der 'Heilige Krieg'*, 104-112. Proti teologickému konceptu tzv. „svätej vojny“ v Biblii jasne argumentoval GROß, *Keine 'Heiligen Kriege'*, 107-127. PAGANINI, *Deuteronomio*, 203, 311-316, používa pomenovanie „posvätná vojna“, alebo „PÁNOVA vojna“ a o tej druhej v slovenčine pojednáva JANČOVIČ, *Dominus*, 23-45. Celkový pohľad na terminologickú problematiku ponúka SCHMITT, *Der "Heilige Krieg"*, 1-50 a OTTO, *Deuteronomium 12–34*, 1551-1609 bohato komentuje stať Dt 20.

⁷⁰ GROß, *Keine 'Heiligen Kriege'*, 123.

Záver

Vzhľadom na neukončenú odbornú diskusiu o presnom význame pojmu **מִצְרַיִם** nie je prezieravé redukovať ho na absolútne a bezpodmienečné vyničenie či vyhubenie kanaánskych národov. Záverečná poexilová kompozícia narátiivneho bloku Joz 5,13–12,24 sa inšpirovala nielen vyvíjajúcou sa teológiou o arche, ktorá v počiatkoch zohrávala úlohu vojenského ochranného štítu – paládia, ale aj mimobiblickými náboženskými tradíciami starovekého Blízkeho východu. Navyše, pod vplyvom dlhodobej skúsenosti s inými národmi sa kompozícia utvárala v interakcii s kňazskou teológiou. Hoci tento teologický smer využíval vojenskú terminológiu, bol v podstate pacifistický a silne namierený na zdôrazňovanie vertikálneho vzťahu Izraela k svojmu Bohu, než na zdôrazňovanie identifikácie judsko-izraelského spoločenstva na horizontálnej úrovni, rozvíjajúcej militantné utopistické vízie. Naopak, v literárnom bloku o dávnej minulosti Joz 5,13–9,27 kňazská tradícia zdôraznila oveľa viac nevyhnutnosť jednoznačnej dôvery v PÁNOVU pomoc a odmietnutie osobných žiadostivých záujmov, ktoré nivočia spoločenstvo.

Pre správny výklad náročných statí s požiadavkou vyhubenia je nevyhnutné brať do úvahy literárnu závislosť veľkej časti textov Joz 1–12 od niekoľkých redakcií Pentateuchu. Treba brať do úvahy silno teologicky kultový slovník o arche, ktorý zdôrazňuje oveľa viac PÁNOVU prítomnosť medzi svojím ľudom, ako historickosť jednotlivých udalostí v epizódach o ukázkových bitkách. Dokonca aj podobnosť s asýrskymi dobovačnými správami dementuje údajnú snahu samotných autorov zobrazit' historický rozmer udalostí. Príbehy s témou minulosti mohli byť podobenstvami pre vtedajšiu judskú spoločnosť, ktorá sa len ťažko mohla vymaniť spod nadvlády nepriateľov, pričom jej vymanenie sa z područia politickej nadvlády sa profilovalo ako veľmi vzdialené. Zdá sa, že hoci vojenská terminológia a teológia zostali prítomné, boli živé teokratickým konceptom vlády a ľudu. Táto teológia však bola ďaleko od ambícií docieľiť to, čo texty dávno opisovali (porov. 1-2Krn [absencia obsadenia krajiny]; 1-2Mak)⁷¹. Jej podstatný náboženský význam bol orientovaný do vnútra spoločenstva a spočíval v dôraze na vieru v Boha Izraela.

⁷¹ LOHFINK, Schichten, 109-110.

Zoznam použitej literatúry

- BAHRANI, Zainab: *Rituals of War. The Body and Violence in Mesopotamia*, New York: Zone Books, 2008.
- BOLING, Robert – WRIGHT, GEORGE ERNEST: *Joshua. A New Translation with Notes and Commentary* (AB 6), New York: Garden City, 1982.
- BRAULIK, Georg: Die Völkervernichtung und die Rückkehr Israels ins Verheissungsland. Hermeneutische Bemerkungen zum Buch Deuteronomium, In: Marc Vervenne – Johan Lust (eds.): *Deuteronomy and Deuteronomic Literature. Festschrift C.H.W. Brekelmans* (BETL 133), Leuven: University Press, 1997, 3-38.
- BRAULIK, Georg: Zničenie národov a návrat do Zaslúbenej zeme. Hermeneutické pozorovania ku Knihe Deuteronomium. In: Blažej Štrba (ed.): *Studia Biblica Slovaca 2006*, Svit: KBD, 2007, 19-37.
- BRAULIK, Georg: Boh bojuje za Izrael. K intertextualite deuteronomistického rozprávania o zaujatí krajiny a Exodus 1–14, *StBiSl* 2 (2/2010) 94-112.
- BREKELMANS, C. H. W.: בָּנִי הָעָרָם Bann. In: *THATI* (1971) 635-639.
- DOZEMAN, Thomas B.: *Joshua 1–12. A New Translation with Introduction and Commentary* (AB 6B), New Haven – London: Yale University Press, 2015.
- GROß, Walter: Keine ‘Heiligen Kriege’ in Israel. Zur Rolle Jhwhs in Kriegsdarstellungen der Bücher Jos bis 2Kön. In: Andreas Holzem (ed.): *Krieg und Christentum. Religiöse Gewalttheorien in der Kriegserfahrung des Westens* (KRiG 50), Paderborn et al.: Schöningh, 2009, 111-127.
- JANČOVIČ, Jozef: *Dominus quasi vir pugnator* (Ex 15,3). Adekvátna hermeneutika Pánovej vojny v Pisme. In: Miloš Lichner (ed.): *Sväté pismo ako duša teológie* (Dialógy), Trnava: Vydané pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity, 23-45.
- JAPHET, Sara: *I (first) & II (second) Chronicles. A Commentary* (OTL), Louisville, KY, Westminster John Knox, 1993.
- KNAUF, Ernst Axel: *Josua* (ZBK 6), Zürich: Theologischer Verlag, 2008.
- KOOREVAAR, Hendrik Jacob: *De opbouw van het boek Jozua*, Heverlee: Centrum voor Bijbelse Vorming België V.Z.W., 1990.
- KRAUSE, Joachim J.: *Exodus und Eisodus. Komposition und Theologie von Josua 1–5* (VTSup 161), Leiden: Brill, 2014.
- LIVERANI, Mario: The Deeds of Ancient Mesopotamian Kings. In: Jack Murad Sasson – Karen S. Rubinson – John Baines – Gary M. Beckman (eds.): *Civilizations of the Ancient Near East*. Vol. IV, New York: Charles Scribner’s Sons, 1995, 2353-2366.
- LOHFINK, Norbert: בָּנִי הָעָרָם. In: *TWAT* III (1982) 191-213.
- LOHFINK, Norbert: Die Schichten des Pentateuch und der Krieg. In: Norbert Lohfink (ed.): *Gewalt und Gewaltlosigkeit im Alten Testament* (QD 96), Freiburg im Breisgau – Basel – Wien: Herder, 1983, 51-110.
- LOHFINK, Norbert: Der ‘Heilige Krieg’ und der ‘Bann’ in der Bibel”, *IKaZ* 18 (1989) 104-112.
- LOHFINK, Norbert: The Destruction of the Seven Nations in Deuteronomy and the Mimetic Theory”, *JVMC* 2 (1995) 103-117.
- LOHFINK, Norbert: Landerobring und Heimkehr. Hermeneutisches zum heutigen Umgang mit dem Josuabuch, *JBTh* 12 (1997) 3-24. [= N. LOHFINK, *All’ombra delle tue ali*.

- Meditazioni sull'Antico Testamento*, Casale Monferrato, AL: Piemme, 2002, 90-113.]
- MACDONALD, Nathan: *Deuteronomy and the Meaning of "Monotheism"* (FAT II/1), Tübingen: Mohr Siebeck, 2003.
- MAY, Natalie N. – STEINERT, Ulrike: Introduction: Urban Topography as a Reflection of Society? In: Natalie N. May – Ulrike Steinert (eds.): *The Fabric of Cities. Aspects of Urbanism, Erban Topography and Society in Mesopotamia, Greece and Rome* (CHANE 68), Leiden – Boston, MA: Brill, 2014, 1-41.
- MCCONVILLE, Gordon: 9. Joshua. In: John Barton – John Muddiman (eds.): *The Oxford Bible Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2007, 158-176.
- NELSON, Richard D.: Herem and the Deuteronomic Social Conscience. In: Marc Vervenne – Johan Lust (eds.): *Deuteronomy and Deuteronomic Literature. Festschrift C.H.W. Brekelmans* (BETL 133), Leuven: University Press, 1997, 39-54.
- NOTH, Martin: *Das Buch Josua* (HAT 7), Tübingen: J. C. B. Mohr (P. Siebeck), ²1953.
- ODED, Bustenay: *War, Peace and Empire. Justifications for War in Assyrian Royal Inscriptions*, Wiesbaden: Reichert, 1992.
- OTTO, Eckart: *Deuteronomium 1–11. Zweiter Teilband: 4,44–11,32* (HThKAT 5,1), Freiburg im Breisgau – Basel – Wien: Herder, 2012.
- OTTO, Eckart: *Deuteronomium 12–34. Erster Teilband: 12,1–23,15* (HThKAT 5,2|1), Freiburg im Breisgau – Basel – Wien: Herder, 2016.
- PAGANINI, Simone: *Deuteronomio. Nuova versione, introduzione e commento* (Libri biblici. Primo testamento 5); Milano 2011.
- PAGANINI, Simone: Searching for Continuity. Laws and Narrative in Deuteronomy: Observations about Warfare-Legislation and War-Narrative, *ZAR* 20 (2014) 107-114.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi*. Preložil Miroslav Kocúr, Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1995.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Inšpirácia a pravda Svätého písma. Slovo, ktoré pochádza od Boha a hovorí o Bohu pre spásu sveta* (Dokumenty Svätej stolice 89). Preložil Milan Sova, Trnava: SSV, 2016.
- DE PRENTER, Jannica A.: The Contrastive Polysemous Meaning of Hērem in the Book of Joshua: A Cognitive Linguistic Approach. In: Ed Noort (ed.): *The Book of Joshua* (BETL 250), Leuven – Paris – Walpole, MA: Leuven University Press, 2012, 473-488.
- RODDY, Nicolae: Landscape of Shadows: The Image of City in the Hebrew Bible. In: Rami Arav (ed.): *Cities Through the Looking Glass. Essays on the History and Archaeology of Biblical Urbanism*, Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 2008, 11-21.
- SCHMITT, Rüdiger: *Der "Heilige Krieg" im Pentateuch und im deuteronomistischen Geschichtswerk. Studien zur Forschungs-, Rezeptions- und Religionsgeschichte von Krieg und Bann im Alten Testament* (AOAT 381), Münster: Ugarit-Verlag, 2011.
- STAHL, Michael: Hērem-Warfare at Ugarit? Reevaluating KTU 1.13 and KTU 1.3 II, *UF* 47 (2016) 265-299.
- ŠTRBA, Blažej: Did the Israelites Realise Why Moses Had To Die?“, *RB* 113 (2006) 337-365.
- ŠTRBA, Blažej: Kritická hodnota Slova, *NoHo* 2 (2008) 111-114.

- ŠTRBA, Blažej: *Take Off Your Sandals From Your Feet! An Exegetical Study of Josh 5,13-15* (ÖBS 32), Frankfurt a. M. et al.: Peter Lang, 2008.
- ŠTRBA, Blažej: Kniha Jozua. In: *Biblia. Slovenský ekumenický preklad s deuterokanonickými knihami*. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2015, 225.
- VARŠO, Miroslav: *Abdiáš. Jonáš. Micheáš* (KSZ 2), Trnava: Dobrá kniha, 2010.
- VERSLUIS, Arie: Devotion and-or Destruction? The Meaning and Function of חַרֵם in the Old Testament, *ZAW* 128 (2016) 233-246.
- WEINFELD, Moshe: *Deuteronomy 1-11. A New Translation with Introduction and Commentary* (AB 5), New York et al.: Doubleday, 1991.
- WEINFELD, Moshe: The Ban on the Canaanites in the Biblical Codes and its Historical Development. In: André Lemaire – Benedikt Otzen (eds.): *History and Traditions of Early Israel*, Leiden: Brill, 1993, 142-160.
- WEISMAN, Zeev: The Place of the People in the Making of Law and Judgment. In: David Noel Freedman – Avi Hurvitz – David Pearson Wright (eds.): *Pomegranates and Golden Bells. Studies in Biblical, Jewish, and Near-Eastern Ritual, Law, and Literature in Honor of Jacob Milgrom*, Winona Lake, IN: Eisenbrauns, 1995, 407-419.
- WELLHAUSEN, Julius: *Die Composition des Hexateuchs und die historischen Bücher des Alten Testaments*, Berlin: Georg Reimer, 2¹⁸⁸⁹.
- YOUNGER, K. Lawson: *Ancient Conquest Accounts. A Study in Ancient Near Eastern and Biblical History Writing* (JSOTSup 98), Sheffield: JSOT, 1990.

Zhrnutie

Jedným z najťažších textov Biblie na vysvetlenie podľa dokumentu *Inšpirácia a pravda Svätého písma* (2014) je aj veľký blok Joz 6–12. Štúdia v prvej časti predstavuje hermeneutické usmernenia IPSP (č. 127) vzťahujúce sa na jeden z najproblematickejších textov SZ – na zákon o vyhubení. V druhej časti pojednáva o problematike porozumenia pojmu חַרֵם najmä v Knihe Jozue. V tretej časti predstavuje tri interpretačné kľúče pre prvú polovicu Knihy Jozue. Prvý sa opiera o motív archy a jej trajektórie, druhý vychádza z porovnania biblického textu s asýrskymi tradíciami o vojnových ťaženiach a tretí literárne zameraný kľúč vychádza zo samotnej literárnej dispozície štyroch veľkých epizód v bloku Joz 5,13–9,29.

Kľúčové slová: zákon o vyničení, *cherem*, Joz 5,13–9,29, archa, dobyvačné vojny.

Summary

One of the most difficult texts of the Bible to explain according to the document *The Inspiration and Truth of Sacred Scripture* (2014) is the large block Josh 6–12. The study in its first part presents the hermeneutic guidelines of ITSS (n. 127) related to one of the most problematic texts of the OT – namely to the law of extermination. In the second part, the

study discusses the issue of understanding the term **הרם** especially in the Book of Joshua. In the third part, it deals with the three interpretation keys for the first half of the Book Joshua. The first one is Dozeman's proposal based on the motif of the ark and its trajectory, the second one is based on the comparison of the biblical texts with the Assyrian textual warfare traditions, and the third key is based on the literary disposition of the four great episodes in the block Josh 5,13–9,29.

Key words: extermination, *herem*, ark, conquest wars, Josh 5,13–9,29.

Blažej Štrba
Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Banská 28, 976 32 BADÍN, Slovenská Republika
Blazej.Strba@frcth.uniba.sk

Contents

Treaties

<i>Milan SOVA</i> Where Was Buried Biblical Rachel?	1-14
<i>Blažej ŠTRBA</i> The Extermination of the Nations according to the Book of Joshua or the Intellectual Suicide of the Reader	15-43
<i>Iveta STRENKOVÁ</i> The Fall of Niniveh in the Book of the Prophet Nahum	44-65
<i>Miroslav VARŠO</i> The Magi from the East. Biblical and Extra-Biblical Textual Perspective	66-87
<i>Matteo CRIMELLA</i> God Is Not Like That Judge (Lk 18:1-8)	88-103
<i>Jean-Noël ALETTI</i> Can One Speak of a Conversion of Paul in the Book of Acts?	104-118
Abstracts and Reviews	119-130
Communications and References	131-135

Obsah

Štúdie

<i>Milan SOVA</i> Kde bola pochovaná biblická Ráchel?	1-14
<i>Blažej ŠTRBA</i> Vyničenie národov podľa Knihy Jozue alebo sebazničenie mysle čitateľa	15-43
<i>Iveta STRENKOVÁ</i> Pád Ninive v Knihe proroka Nahuma	44-65
<i>Miroslav VARŠO</i> Mágovia z východu. Biblický a mimobiblický pohľad na mágov	66-87
<i>Matteo CRIMELLA</i> God Is Not Like That Judge (Lk 18:1-8)	88-103
<i>Jean-Noël ALETTI</i> Can One Speak of a Conversion of Paul in the Book of Acts?	104-118
Abstrakty a recenzie	119-130
Správy a oznamy	131-135